

Відтворення високого стилю мовлення персонажів фентезійних романів у перекладі
(на матеріалі роману К. Паоліні «Ерагон. Найстарший»)

У лінгвістиці і досі точиться багато дискусій щодо визначення поняття «стиль». Проте класичним вважається визначення В. Виноградова: «Стиль — це суспільно усвідомлена і функціонально зумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів уживання, відбору і поєднання засобів мовного спілкування у сфері тієї чи тієї загальнонародної, загальнонаціональної мови, співвідносна з іншими такими самими способами вираження, що слугують для інших цілей, виконують інші функції в мовній суспільній практиці певного народу» [1: 73].

Існують різні класифікації стилів мовлення. Зараз мовознавцями найчастіше розглядається та досліджується поділ на функціональні стилі мовлення, тобто за сферою застосування (науковий, офіційно-діловий, художній, розмовний, публіцистичний), і на задній план відійшов поділ мовлення на три експресивні стилі: високий, середній та низький. Ці дві класифікації є взаємопов'язаними і досить часто перетинаються.

Яскравим прикладом такого перетину є художні твори. Вони відносяться до художнього стилю мовлення, але разом з тим у одному романі можуть зустрічатися різні експресивні стилі.

Ця риса особливо характерна для романів жанру фентезі. У поп-культурі найбільш розповсюдженою є його «середньовічна» форма, де панує магія та існує чіткий класовий поділ суспільства. За мовленням персонажів можна легко здогадатися про їхній соціальний стан та рівень освіти. Представниками високого стилю мовлення у таких романах, як правило, виступають маги, ельфи та представники знаті, середнього — гноми та міщани, а низького — орки, разакі та інші створіння, що грають негативну роль, а також неосвічені селяни. Такий поділ є не випадковим. Він відображає суть персонажів.

Найповніше характеристика трьох стилів була викладена ще у праці Феофана Прокоповича «Про риторичне мистецтво» (1706). Зокрема там надається таке визначення високого стилю: «Високий, що також називається видатним, поважним, піднесеним, величавим і т. д., — це широка, величава форма слів і речень у великих справах. Такий стиль буває тоді, коли вживаються великі ампліфікації, високі роздумування, поважні думки, сильні влучні аргументи, поважні, звучні слова, довші і коротші періоди, або різко мінливі синтагми, рідкісні метафори і алегорії, взяті з великих речей, численні і сильні почуття гніву, подиву, співчуття, болю, нарешті, численні і дуже сильні фігури для викликання душевних хвилювань.» [2].

Найвиразніше у фентезійних романах відображається саме високий стиль мовлення. Він досить відчутно контрастує з низьким та середнім. Так, у романі К. Паоліні «Ерагон. Найстарший» мовлення витончених безсмертних ельфів насичене великою кількістю художніх засобів, на відміну від простого, навіть примітивного мовлення разаків.

Однією з рис високого стилю мовлення є вживання поетичних, книжних слів, нерідко застарілих: *aught*, *naught*, *thou*, *tidings*.

“*Eragon-finirael has explained your presence, but do you have aught to add?*” [3: 229] – «Зреештою, Ерагон-фініраель пояснив, для чого ти пробув, але що ти можеш додати?» [4: 348]

У цьому прикладі примітним є вживання застарілого слова *aught*, словникові відповідники якого – *дещо*, *що-небудь*, *щось*. Оскільки в українській мові важко знайти стилістично забарвлений відповідник, в перекладі дещо втрачається піднесеність речення. Проте загальна стилістика не порушується завдяки вживанню імені *Ерагон-фініраель*. Воно передане за допомогою транскрибування, що допомагає відтворити особливо шанобливе ставлення до головного героя.

Також статус у суспільстві може відбиватися в ономастичних перифразах, тобто іменах, яких набували герої після певного вчинку. У таких випадках застосовується прийом дослівного перекладу, проте з усіх наявних відповідників перевага надається стилістично маркованим словам. Наприклад, *Eragon Shadeslayer* [3: 228]– *Ерагон, Убивця Смерка* [4: 345], де замість нейтральних відповідників слова *shade* було обрано застаріле *смерк* у значенні «темрява, сутінок».

Як уже зазначалося, високому стилеві притаманне широке використання художніх засобів мовлення, як, наприклад, метафори:

“*You may still be useful, but only as a shadow of the hope that we have nurtured for over a century*” [3: 229]. – «Отож зараз твоя поява для нас – лише **тінь надії**, яку ми плекали тисячу років» [4: 347].

Таке порівняння прикрашає мовлення, робить його більш виразним та милозвучним. Також перекладач вирішив застосувати прийом гіперболізації виразу *for over a century*, відповідником якого є *більше століття*. Заміна його на *тисячу років* видається прийнятною задля підкреслення справді великого проміжку часу.

Високий стиль реалізується не лише на лексичному, а й на синтаксичному рівні. Широке застосування інверсії задля емпатичного ефекту знаходить своє відображення в українському перекладі.

Наприклад:

“*Such tidings as yours, we have not heard the like of in Du Weldenvarden for many a year*” [3: 229]. – «Таких новин, як приніс ти, у Ду Вельденвардені не чули вже багато років» [4: 347].

У цьому реченні основна увага приділяється першій частині, де йдеться про важливі новини, які приніс

головний герой. Певної урочистості надає цьому реченню вживання книжного слова *tidings*. Проте перекладач вирішив віддати перевагу його нейтральному відповідникові *новини*, тим самим зробивши все висловлювання більш нейтральним.

Характерною особливістю високого стилю мовлення є вживання різноманітних ідіоматичних виразів. Наприклад:

"It will begin in the fullness of time" [3: 229]. – «Усьому свій час» [4: 347].

Проте така ідіоматика не завжди передається перекладачем:

"If needs must, a strong man can travel for three days on naught else" [3: 232]. – «Якщо є потреба, то можна мандрувати цілих три дні, живлячись тільки цим напоєм» [4: 351].

В цілому, англійський варіант речення є яскравим відображенням вживання високого стилю у мовленні. Тут зустрічається застаріле, поетичне слово *naught* разом з ідіоматичним виразом *if needs must*. Останнє вживається для позначення роботи, яку не хочеться виконувати, але потрібно, і є скороченням приказки *needs must when the devil drives*, яка, на жаль, прямого українського відповідника не має [5]. Тому у цьому випадку було застосовано прийом перекладу неідіоматичним відповідником, який робить висловлювання стилістично нейтральним. Перекладач нейтралізує також стилістично піднесений реєстр слова *naught*. Уся фраза перекладена зі збереженням місту, але зі значним порушенням стилю, адже український переклад є стилістично нейтральним.

Загалом, високий стиль як в українській, так і в англійській мовах має схожі особливості, тобто насичений вживанням книжних, застарілих слів, фразеологізмів, стилістичних фігур, характеризується емпатичним синтаксисом. Тому адекватне його відтворення передбачає збереження цих характерних елементів, знаходження їхніх коректних відповідників.

Література

1. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики // Вопросы языкознания. – 1955. – № 1. – С. 60-87. 2. Феофан Прокопович. Філософські твори. Том I. Про риторичне мистецтво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/procop/proc106.htm>. 3. Paolini Ch. Eldest. – NY.: Random House Children's Books, 2005. – 681 p. 4. Паоліні К. Ерагон. Найстарший: Пер. з англ. – Харків, 2007. – 910 с. 5. The Phrase Finder. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.phrases.org.uk/meanings/needs-must.html>.